

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университетінің экономикалық факультетінің 60 жылдығына арналған «**Жаңа болмыс жағдайында экономика және қоғам**» Халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының **материалдары**, 25 мамыр 2023 жыл, II бөлім= **Материалы** Международной научно-практической конференции «**Экономика и общество в условиях новой реальности**», посвящённой 60-летию экономического факультета Казахского агротехнического исследовательского университета имени С.Сейфуллина, 25 мая 2023 год, II часть = **Materials** of the International scientific and practical conference «**Economy and Society in a new reality**» dedicated to the 60th anniversary of the Faculty of Economics of the S. Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University, May 25, 2023, II part. – 2023. – Ч.2. – Б.25-31

ЦИФРЛЫ ҚАЗАҚСТАН: ШЫНАЙЫЛЫҒЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ӘОЖ 330.34

Султанова Г.И. э.ғ.м., аға оқытушы

*Ә.Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті Қарағанды
қ.*

Бүгінгі таңда әлемде цифрлы технологиялар мемлекеттер экономикасының дамуында маңызды рөлге ие болып отыр. Оның тек мемлекет үшін ғана емес, халық үшін де бірқатар артықшылығы бар. Мәселен, мемлекеттік қызметтерге қолжетімділік, жедел ақпарат алмасу, бизнесті жүргізудің жаңа мүмкіндіктерінің пайда болуы, жаңа цифрлық өнімдер құру және т.б.

Қазақстандағы цифрлық экономиканы дамыту бағдарламасы ұлттық мүдделерді сақтау және ұлттық басымдықтарды іске асыру мақсатында цифрлық (электрондық) экономиканы қалыптастыру бойынша Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының негізгі бағыттарын айқындайды. Сонымен бірге, цифрлық кеңістіктегі физикалық шекаралардың болмауы ғаламдық экономикалық кеңістіктегі көптеген қатысушыларды осындай мәліметтердің маңызды массивіне жол ашады. Жаңа ұрпақ экономикасын дамытуға, соның ішінде технологияларды әзірлеуге және енгізуге, «үлкен деректерді» сараптауға және басқарудың жаңа әдістерін енгізуге бағытталған ұлттық бағдарламаларды әзірлеу мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық әл-ауқаты тұрғысынан ғана емес, сондай-ақ жаһандандыру және әлемдік нарықтың басқа да қатысушыларының цифрлық даму бағдарламаларын іске асыру аясында егемендікті сақтау шарты ретінде де стратегиялық маңызды міндеті болып отыр. Мұндай жағдайларда тұрақты экономикалық даму үдерістерін басқару үшін ақпараттық қолдау жүйесінде бухгалтерлік есеп рөлін жаңғырту, цифрландыру мен контент талаптардың технологиялық мүмкіндіктері әсер еткен оның материалдық, әдіснамалық және тұжырымдамалық негіздерін өзгерту маңызды.

Цифрлы экономика – бұл сандық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға негізделген экономикалық, әлеуметтік және

мәдени қатынастар жүйесі. Бүгінгі күні цифрлы экономиканың қажеттілігі және оған деген сұраныс артуда. Себебі шұғыл өзгеретін нарықта инновация тез бейімделеді және әлемдік интеграцияға оңтайлана кіре алады. Сондықтан қазір ұлттық экономика салаларындағы кәсіпорындар Дүниежүзілік сауда ұйымының қатаң талаптарына сәйкес келетін, бәсекеге қабілетті заманауи өнімді шығаруға талпынып келеді. Цифрлық экономика – бұл проблемаларды жинау: таратылған тізілім технологиясы (блокчейн жүйесі), криптовалюталар, роботтандыру, бұлтты технологиялар. Нарықтық мүмкіндіктердің кеңеюі және осы құралдарды пайдаланудың жалпы ережелерінің болмауы қолданыстағы кәсіпорындар үшін белгілі бір салдарлар мен тәуекелдерді тудырады.

Экономиканы цифландырудың екі жағы бар: бір жағынан, бұл өндіріс құрылымында және жалпы экономикада қоғамдағы сапалы өзгерістер түріндегі ықтимал тәуекелдерді тудырады, шығындарды азайту үшін тиімді шаралар қабылдауды талап етеді. Екінші жағынан цифрландыру үдерісі прогрессивті мүмкіндіктерге негізделген тәуекелдерді азайту тетіктерін ұсынады. Сондай-ақ жаңа жұмыс орындарын құруға ғана емес, сандық технологияларды қолдануға негізделген әлеуметтік мінез-құлықтың жаңа нормаларының қалыптасуына ықпал етеді. Мұның бәрі қоғамның цифрлы трансформациясы үшін маңызды.

Елімізде «Цифрлы Қазақстан» және «Еуразиялық одақтың негізгі бағыттарын 2025 жылға дейін цифрландыру» мемлекеттік бағдарламалары қабылданған болатын. Оның «Цифрлық Жібек жолын іске асыру», «Адами капиталды дамыту», «Инновациялық экожүйені құру» сияқты бағыттары бар. Мұндағы басты мақсат – мемлекеттің экономикалық дамуын жеделдету және цифрлы технологиялар есебінен халықтың өмірін жақсарту, цифрлы экономиканы құруға жағдай жасау.

Цифрлық нәтижелер. Алдын ала бағалау бойынша, 2025 жылға қарай Қазақстан экономикасын цифрландырудан келетін тікелей пайда — қосымша 1,7 – 2,2 трлн теңгені құрайды. Осылайша 2025 жылға қарай жеке инвестицияларды ескере отырып, инвестициялардың жалпы көлеміне инвестициялардан 4,8 — 6,4 есе қайтарымды қамтамасыз етеді.

ЖІӨ тұрғысынан ең маңызды нәтижесі 12 негізгі жобаға түседі:

- АТ-стартаптардың халықаралық технопаркін құру (Astana Hub);
- «Интеллектуалды кен орны» жобаларын іске асыру, Индустрия 4.0 технологияларын енгізу, модельдік фабрикаларды құру;
- Paper-Free принципін енгізу;
- Зияткерлік көлік жүйесін құру;
- Электрондық сауданы дамыту;
- ШОБ үшін цифрлық платформа құру (бірыңғай терезе);
- Көлеңкелі айналымды қысқарту үшін тауарларды таңбалауға арналған ақпараттық жүйені дамыту;
- Қолма-қол ақшасыз төлемдерді дамыту бойынша шаралар кешенін жүзеге асыру;

- Ашық платформаларды (Open API), Big Data және жасанды зердені дамыту;
- Телекоммуникациялық инфрақұрылымды дамыту, оның ішінде кеңжолқты желіні жүргізу;
- Кедендік және салықтық әкімшілікті жетілдіру және электрондық мағлұмдауға көшу;
- Smart City жобаларын іске асыру.

Цифрлы экономиканың артықшылықтары

Цифрлы экономика, атап айтқанда жаңа мүмкіндіктердің пайда болуы, әрине, адам өміріне позитивті әсер етеді.

Цифрлы технологияларды дамытудың арқасында тұтынушы өзіне қажет қызметтерді жылдам ала алады, арзан бағамен интернет-дүкендерде өнімді сатып алу арқылы ақша үнемдейді. Сонымен қоса, кітаптың электронды нұсқасы да адамдарға басып шығарылған аналогынан бірнеше есе арзанға түседі. Интернеттен көтерме бағамен сатып алу кезінде, басқа тұтынушылармен келіссөздер жүргізу арқылы азаматтар оффлайн сауда нүктелерінде сатып алулардан көрі көбірек үнемдейді. Осылайша, тұтынушы интернеттегі бизнесті бастап, үйінде отырып кәсіпкер бола алады.

Дүниежүзілік банк цифрлы экономиканы дамыту арқылы бірқатар мәселелерді де шешуге болатынын айтады.

- еңбек өнімділігінің өсуі
- компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру
- өндіріс шығындарының төмендеуі
- жаңа жұмыс орындарын құрылуы
- кедейлік пен әлеуметтік теңсіздікті жеңу

Бұл сандық экономиканың біздің өмірімізге оң әсерін тигізіп, қарапайым пайдаланушыға көптеген мүмкіндіктер беріп, сол арқылы нарықтың өз мүмкіндіктерін кеңейтетіндігінің бірнеше мысалы ғана.

Цифрландыру еңбек нарығында жұмыс істейтін кәсіптер құрамына қойылатын өндірістік талаптардың қазіргі жүйесінен айтарлықтай озық болып отыр. Цифрлық экономика халықтың оның өнімдерін пайдалануға мүмкіндік беретін цифрлық дағдыларға ие болуын талап етеді.

Бүгінде халықтың компьютерлік (цифрлық) сауаттылық деңгейі 76,2%-ды құрайды — бұл жаман көрсеткіш емес. Алайда алға қойған мақсаттарға жету үшін оны тек сандық жағынан емес, сапалық тұрғысынан да жақсарту қажет.

Индустрия мен білім беруді жақындастыру мақсатында техникалық және кәсіптік, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамыту үшін кәсіпорындарда ЖОО-лардың АКТ кафедраларын, сондай-ақ құзырет орталықтарын құру шаралары қарастырылған.

«Цифрлы экономиканың» кемші тұстары. Сандарды және электронды сауданы өмірге енгізудің бірқатар кемші тұтстары да жоқ емес. Атап айтсақ, олардың арасында жеке деректерді қорғау проблемасымен байланысты киберқауіптердің пайда болуы. «Цифрлы құлдық» - бұл адамдардың мінез-құлқын бақылау арқылы миллиондаған адамдар туралы деректерді

пайдалану. Сонымен қоса, еңбек нарығындағы жұмыссыздықтың өсуі, өйткені кейбір мамандықтардың, тіпті өндірістердің жойылып кету қаупі артады. Бұдан бөлек адамдардың цифрлы білімнің әртүрлілігі, яғни цифрлы білім берудегі алшақтық, цифрлы қызметтер мен өнімдерге қолжетімділік, нәтижесінде, бір елдегі немесе әртүрлі елдердегі адамдардың әл-ауқат деңгейіндегі алшақтық пайда болмақ.

Цифрландыру экономикалық тиімділік пен бәсекеге қабілеттілікті арттырудан басқа, әлеуметтік салаларға да оң әсерін береді. Білім беру, денсаулық сақтау және инвестициялық ортада сапалы даму нәтижесі күтіледі. Бұл нәтиже ұзақ мерзімді келешекте әлемнің озық дамыған елдерімен әлеуметтік-экономикалық дамудың алшақтығын айтарлықтай төмендетеді.

Қазақстанда ұлттық экономика салаларын цифрландыру бәсекеге қабілетті өнімдер өндіру мүмкіндігіне жол ашады. Жетілдірілген заманауи технологиялар компанияның бизнес-процестеріне, құндылықты қалыптастыруға айтарлықтай түзетулер енгізеді және бәсекелестік артықшылығына айналатыны сөзсіз. Еліміздегі шағын және орта бизнес субъектілері орнықты даму мақсаттарына жету үшін цифрлы технологияларды қолдану мүмкіндіктерін кеңінен пайдалану қажет. Сондай-ақ кәсіпкерлік субъектілері мемлекетпен табысты ынтымақтаса отырып, цифрлы дамуға байланысты бірлескен іс-шараларды көбейткен жөн.

Қазіргі заманғы бухгалтерлік есепті цифрландыру нәтижелері бойынша зерттеулеросы саласында бухгалтерлік есепті цифрландырудың бар екенін көрсетті.

Оның екі аспектісі:

- қажетті ақпаратты жинақтау (алу), оны сақтау және кейіннен мүдделі пайдаланушыларға беру технологиясы - бухгалтерлік есепте ақпараттық технологиялар;

- ақпаратты жүйелеу әдістемесі, яғни бухгалтерлік есептің мәнібухгалтерлік есеп немесе бухгалтерлік есеп әдістемесі.

Бухгалтерлік есеп әдісі негізделгентарихи қалыптасып, дамып келе жатқан бухгалтерлік есеп технологиялары (әдістері):

- бастапқы бақылау әдістері: түгендеу, құжаттама;
- шығындарды өлшеу әдістері:
- есептеу және бағалау;
- жүйелеу және ретке келтіру әдістері: бухгалтерлік есеп және екі жақты жазу;
- жалпылау әдістері: бухгалтерлік есепбаланс және бухгалтерлік (қаржылық) есеп беру.

Экономиканы цифрландырудағы бухгалтерлік есептің маңыздылығын айқындай отырып, Қазақстанда табысты іске асырылған кейбір мемлекеттік бағдарламаларға тоқталайық.

Осыған байланысты бухгалтерлік кәсіптің даму перспективалары туралы мәселе туындады: ол біртіндеп еңбек нарығынан кете ме, әлде оның дамуында жаңа кезең басталады ма? Жаңартылған мультимедиялық желілер

мен технологиялардың өсіп келе жатқан өсуіне қарап, цифрлық революция бухгалтерлік есеп мамандары бейімделетін жаңа ойлауды қалыптастырады. Жасанды интеллект пен роботты инновациялар өскен сайын қаржы және бухгалтерлік секторлардың мүмкіндіктері де өсуде.

Ұлттық экономика салаларын цифрландыру еліміздің тұрақты дамуының бөлінбес бөлшегі. Цифрландырудың бәсекеге қабілеттілігін арттыратын негізгі бағыттары: техникалық және технологиялық жетілдіру, экономикалық өсу және адам әлеуеті.

Қазақстанның ұлттық экономика салаларын одан әрі цифрландырудың тетіктерін жетілдіре отырып, дамыту экономикамыздың тұрақты дамуына және әлемнің дамыған елдерімен интеграциялануға оң ықпал етеді. Сарапшылар бүгінде коммуникацияларды толық цифрландыру жаңа экономикалық шындықты қалыптастыратынын атап өтті.

Әлемде тұтынушылық мінез-құлықтың жаңа форматымен және ақша мен төлем қызметтеріне деген жаңа көзқараспен жаңа шындықты жасайтын мобильді технологияларды қолдану қарқынды дамып келеді. Ия, және субъектілер арасындағы қатынастардың өзі мүлдем басқа принциптерге негізделген. Бұл жаңалықтарды бірінші болып жаһандық төлем және технологиялық платформалар игереді. Олардың негізінде жаппай төлем өнімдері жасалады, осылайша болашақ төлем жүйесінің контурын қалыптастырады. Осы тенденцияларды ескере отырып, біздің елімізде цифрлық экономиканың негіздері белсенді түрде жасалуда, ол әр адамға өз пайдасын тигізеді.

Кесте 1 – Мемлекеттік бағдарламалар

№	Жобаның атауы	Қысқаша сипаттамасы	Іске асыру мерзімі
1	Бизнеске арналған онлайн касса	Кәсіпкерге салық декларацияларын автоматты түрде реттеуші органдарға тапсыруға және өз бизнесінің қаржылық есептілігін онлайн режимінде жүргізуге мүмкіндік беретін қызмет. Бұған дейін кәсіпкер салық органына салық декларациясын тапсырып, қызметкерлермен жұмыс істеуі керек еді, бұл сыбайлас жемқорлыққа қауіп төндірді. Енді қаржылық есептілік онлайн режимінде жүргізіліп, ақпарат автоматты түрде салық инспекциясына жіберілетіндіктен, кәсіпкерге ешқайда барудың және тексеруді күтудің қажеті жоқ	2018 жылғы қазан
2	Блокчейн технологиясын қолдану арқылы ҚҚС әкімшілендіру	Бұл үшін жоба іске қосылды. ҚҚС жинауға байланысты Мемлекеттік кірістер органдарының мәселесін шешіңіз. Жобаның мәні орталықсыздандырылған деректер базасын қалыптастыру болып табылады, ол салық төлеушілердің қаржы операцияларының кезегін бақылауға және оларға ҚҚС кепілді қайтарымын жүргізуге мүмкіндік береді.	2019 жылғы қаңтар

3	Электрондық шот фактуралар (ЭШФ)	Осы уақыт режимінде сауда операцияларына қатысушылар арасында шот-фактураларды электронды түрде алуға және айырбастауға мүмкіндік береді	2019 жылғы қаңтар
---	----------------------------------	--	-------------------

Жасанды интеллект бухгалтерлік есеп пен қаржы әлеміне айтарлықтай әсер етеді. Уақыт пен ақшаны үнемдеп, ақпарат бере отырып, жасанды интеллектіге негізделген бухгалтерлік және қаржылық жүйелер қаржы мамандары мен олардың компанияларына бәсекеге қабілетті болып, ең жақсы қызметкерлер мен клиенттерді тартуға көмектеседі. Бухгалтерлік операцияларға жасанды интеллект қосу сапаны арттырады, өйткені қателер азаяды. Бұл пен жаңа технологиялық жетістіктердің арқасында консалтингтік, бизнес-консалтингтік фирмалар және тіпті бизнес иелері дәстүрлі бухгалтерлерге қажеттілікті шектейтін бухгалтерлік қызмет көрсету үшін жаңа бағдарламалық жасақтама мен аналитикалық құралдарды қолдана бастайды. Бұл жаңа технологиялық жетістіктер бухгалтерлік есепті жүргізуді, салық құжаттарын дайындауды және басқа да осындай міндеттерді жеңілдетеді және айтарлықтай төмендетеді, бұл арзан бухгалтерлік қызметтерге сұранысты азайтады.

Қорыта келе, экономиканы цифрландыру бүкіл жаһандану барысы мен цифрлық технологиялардың дамуына байланысты объективті процесс екені анық. Цифрлық технологияларды жасаудан кешіккен елдер әлемдік өркениеттің шегінде қалып қою қаупі бар. Заманауи цифрлық экономиканы құру саласындағы шетелдік тәжірибе осы жолға енді қадам басқан Қазақстан үшін өте пайдалы болуы мүмкін. Біз үшін басқа елдердің тәжірибесінен пайдалы сабақ алу ғана емес, сонымен қатар олардың қателіктері мен қате есептеулерін қайталамау маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Meyer P. Agility Shift: Creating Agile and Effective Leaders, Teams, and Organizations. [Text]: Brookline, - MA: Routledge, - 2015. – 256 p.
2. Исаев Д.В. Информационные технологии управленческого учета. [Текст]: Исаев Д.В., Кравченко Т.К. – Москва, - 2006. – С. 65–68.
3. Карпова Т.П. Направления развития бухгалтерского учета в цифровой экономике [Текст] // Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета. – 2018. – № 3(111). – С. 52–57.
4. Кешелав А.В. Введение в цифровую экономику. [Текст] / Кешелав А.В., Буданов В.Г., Румянцев В.Ю. // – Москва: ВНИИГеосистем, - 2017. – 28 с.
5. Сизова И.Л. Труд и занятость в цифровой экономике: проблемы российского рынка труда. [Текст] / Сизова И.Л., Хусяинов Т.М. // Вестн. С.-Петербург. ун-та. Социология. – 2017. – Т. 10. - № 4. – С. 376–396.

6. Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827. [Электронный ресурс] - URL: https://primeminister.kz/assets/media/p170000082729-07-2019_rus.pdf. (дата обращения: 26.10.2021).